

a fejezetben tehát a szerző dicséretes módon kitekint saját korszakából és igyekszik elhelyezni a tizenöt éves háborút az európai hadügy kora újkori fejlődésében, melynek változásai teljesen megváltoztatták a háborúk arcát az 1500 és 1800 közötti periódusban. A zsitvatoroki béke után néhány évtizeddel a szerző által analizált „zsoldosüzlet” megszűnt. Wallenstein meggyilkolása után a (nagy részt) a tartományi rendek által pénzelt és vállalkozók útján felállított és vezetett hadsereget „államosították”, vagyis megnövelték a központi irányítás szerepét. Montecuccoli személyében azután a császári állandó hadseregnek egy tehetséges szervezője is akadt. A szerző véleménye szerint azonban a tizenöt éves háború katonai intézményrendszere már magában hordta az állandó hadsereg kialakulásának csíráit. Frappáns végszava Bagi művének az a megállapítás, hogy a csatatereken a törökkel szemben megmutakozó, elsősorban a lőfegyverek tömeges elterjedésének köszönhető taktikai fölényt még nem sikerült stratégiai győzelemmé fejleszteni.

Bagi Zoltán Péter a tizenöt éves háború azon a kérdéseire keresi a választ, melyek eddig kívül estek a történettudomány érdeklődésén. Amellett, hogy kérdései nagyobb részére választ talált, néhány területen a „kevesebb több” lett volna. Bizonyos jelenségeket érdemesebb lett volna feszelesebb formában, egy fejezetben összevonva tárgyalni. A gazdasági-pénzügyi problémák és a „zsoldosüzlet” több fejezetben (pl. tisztségviselők, létszámproblémák) is kifejtésre kerülnek. Bizonyos önméltós persze mindig elkerülhetetlen, de a könyv mondanivalóját érthetőbbé tette volna a tömörebb szerkezet. Logikailag összetartozó részek kissé szétszórva találhatók a könyvben: a hadügyi forradalom elméletének ismertetése talán a könyv elejére kívánkozott volna, ahogy a terminológiai problémákat is érdemes lett volna kissé tömörebb formában, a mű elején tisztázni. Némileg hiányolom a mezei hadseregen kívül eső védelmi intézmények ismertetését, mivel ezek éppen csak az említés szintjén kerülnek elő.

S hogy végezetül magam is terminológiai problémával hozakodjak elő: véleményem szerint a császári-királyi hadsereg megnevezés már „foglalt” az 1743 és 1889 közötti időszak állandó hadseregére. Kritikám viszont annyiban nem sportszerű, hogy én sem tudok pontosabban ajánlani a szerzőnek, bár az 1743 előtti állandó hadsereget egyszerűen csak „császárinak” szokás nevezni. Persze nehéz adekvát megnevezést találni egy olyan állam hadserege számára, melynek magának sincs tömör elnevezése. A XVI. század végén az oszmánok ellen a harctérre felvonult alakulatok „jogállása” annyira színes képet mutat, hogy szerző legyen a talpán, aki erre vállalkozik.

Lázár Balázs

HAUSNER GÁBOR – PADÁNYI JÓZSEF (SZERK.)

ZRÍNYI-ÚJVÁR EMLÉKEZETE

(*Argumentum, Budapest, 2012. 204 o. + 40 o. színes melléklet*)

Újabbban egészen újszerű tudományos kezdeményezéseknek is otthont ad a Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Ezek közé tartozik a Mura-menti Zrínyi-Újvár kutatása is, amely ugyan Szakály Ferenc ötlete nyomán még a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemről indult ki, de végül mégiscsak a budavári intézmény lett integráló centruma. Ennek az eddigi munkának az eredményeit ismerteti meg az érdeklődő nagyközönséggel ez a szép kivitelű tanulmánykötet, amely széleskörű áttekintést ad az egész interdiszciplináris vizsgálódásról.

A kötet öt fő részre oszlik: az első fő fejezetben az építmény keletkezésének és pusztulásának történeti hátterét, a második és harmadik fő fejezetben a különféle típusú helyszíni kutatások ismertetését, és azok leleteinek laboratóriumi vizsgálatát, a negyedikben a Zrínyi-emlékhely születését, az ötödikben pedig a vár történetére vonatkozó válogatott források magyar fordítását kapja kézbe az olvasó. A kérdés historiográfiai hátterét részletesen boncolgató tanulmány viszont sajnos nem került be a kötetbe, amit csak részben pótol R. Várkonyi Ágnes nagyszabású „téma-felvezető” történeti előszava, ami a könyv találó *Ars Memoriae* címet viseli.

Az első fő fejezetben találjuk Kelenik József *Elárult erőd* című tanulmányát, ami a vár építésének katonai és történeti hátterét tárja fel, minden eddigi nagyobb gondossággal és alaposággal tisztázva a helyszín földrajzi és stratégiai jelentőségét a török–magyar határon folyó harcok tekintetében, és ennek felismeréseit a térség védelméért generációk óta felelős Zrínyiek családjában. (A tanulmányok tartalma ismeretében talán szerencsésebb lett volna ezt a címet kérdőjeles formában megjelentetni.) Különösen fontosak megállapításai a vizek védelmi szerepéről, mivel a hazai kutatás a török elleni védekezés vizsgálatakor szinte már „hagyományosan” elhanyagolja a természeti tényezők jelentőségének bemutatását. Kelenik arra is kísérletet tett, hogy a magyarországi hadszíntérre – a tizenöt éves háború és az 1660-as évek hadieseményeinek összevetése alapján – valamiféle általános érvényű oszmán „stratégiai protokollt” vázoljon fel, ami véleményem szerint a továbbiakban még sok pontosításra és finomításra szorul.

Ezután a kiváló erődítéstani szakértő, Domokos György vizsgálja az 1663–1664-es török háború közegébe ágyazva a vár sorsát, sorra véve a rendelkezésre álló ábrázolásokat és külön kitérve építésének problémás kérdéseire is. Végül minden eddiginél részletesebb ismertetést ad a vár ostormáról és elestéről, amit a magyar történeti köztudatban mind a mai napig számos félreértés övez. Írásából egyértelműen és világosan kitűnik, hogy a Zrínyi-Újvár névvel illetett kisméretű híd-főerődítés megvédelmezésére az oszmán fősereggel szemben nem volt lehetőség. Az 1664. június 5-től június 30-ig tartó kemény ostrom után az erősség eleste sem az itt összevont keresztény sereg érdektelenségéből vagy a fővezér, Montecuccoli „ellenséges érzelmei” miatt következett be. Ellenkezőleg, a későbbi híresztelésekkel ellentétben a császári fővezér valójában mindent elkövetett azért, hogy a lehető legtovább feltartóztassa itt az oszmán nagyvezír hadának előrenyomulását.

Harmadikként Sudár Balázs turkológus ad rövid áttekintést az ostrommal foglalkozó oszmán-török krónikákról, melyekből számos olyan fontos ismeret került napvilágra, amelyekről eddig nem vagy csak kétséges információk álltak a hazai kutatók rendelkezésre. Holott a szembenálló felek szándékairól, terveiről szóló információknak igen nagy jelentősége van egy-egy hadtörténeti probléma vizsgálatakor, s ezúttal szinte egyöntetűen azt mutatják, hogy az oszmánok csak a Zrínyi által javasolt kanizsai ostrom hírére adták fel Duna-menti hadászati céljaikat, s nehéz felszereléseiket – így az ostromágyukat is – hátrahagyva igyekeztek a Dráva mentén az ostromlott vár felmentésére, s végül ez vezetett el – a kanizsai ostromzár feladása után – a két főserg első találkozásához Zrínyi-Újvár ostrománál.

A második fő fejezetben először a hazai csataterkutatók élharcosa, Négyesi Lajos és Padányi József mutatja be a Magyarországon még újszerű vizsgálati módszereket és eszközöket, melyek révén a harctéren egykor folyt küzdelem dinamikájába kaphatunk betekintést. Így a harctéren talált lövedékek felderítése és feltérképezése segíthet az ostromharc fázisainak rekonstruálásban is. A hagyományos régészet eredményeiről Vándor László, a folyamatban lévő feltárások vezetőjének munkajelentését olvashatjuk, akinek oroszlánrésze volt abban, hogy sikerült tisztázni a vár sokáig homályos lokalizációját. A harmadik fő fejezetben a csataterkutatók által talált emléksanyag tipológiájáról és természettudományi eszközökkel végzett vizsgálataikról olvashatjuk Költő László, Polgár Balázs, Négyesi Lajos, Sándorné Kovács Judit rövid összefoglaló írásait. Magyarországon még meglehetősen szokatlan – ámde lelkesen üdvözlendő – jelenség, hogy ilyen komoly természettudományos „arzenált” vonultatnak fel egy történeti vizsgálódás során.

A negyedik fő fejezetben Papp Ferenc, illetve Jancsecz Lajos és Giegler Ildikó írásából megismerhetjük a vár feltárásához vezetett összefogás történetét és annak jelentőségét a közeli település, Belezna életében. Mivel korunk számos meghökkentő közéleti jelensége arra utal, hogy a történettudomány eredményeinek „beágyazottságával” igen komoly gondok vannak a hazai társadalomban, mindenképpen üdvözlendő, hogy ez esetben nem csupán egy – a szűk szakmai közeg számára mindenképpen nagy jelentőséggel bíró – integrált kutatás zajlott és zajlik, hanem ennek a kialakítandó emlékhely révén a helyi közösségen belül is komoly támogatottsága van.

Összességében pedig a Zrínyi-Újvár kutatás arra is igen jó példa, hogy egy lokális jelentőségű esemény beható vizsgálata révén olyan új eredmények várhatók mind a költő és hadvezér Zrínyi Miklós és kortársai tevékenységének, mind az egész 1663–1664-es török háború had-és politikatörténeti vizsgálatában, amelyek szinte az egész hazai XVII. századról alkotott képünket átforgalmatják. Tegyük hozzá: végre!

B. Szabó János